

КОМІКСИ

у профілактичних програмах

Тетяна ЛЯХ, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. пед. наук, голова методичної ради, заступник голови Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»

Працівники психологічної служби системи освіти України у своїй діяльності використовують багатий арсенал форм і методів роботи. Проте час вимагає нових підходів, зміни стилю роботи, які б дали змогу зрозуміти низьку ефективність пасивних методів та забезпечити можливість переходу до інтерактивних.

До інтерактивних методів можуть бути віднесені ті методи навчання, які організовують процес соціальної взаємодії, завдяки якій в учасників з'являються нові знання, що накопичилися під час процесу взаємодії або стали його результатом.

У рамках проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад 2009—2011 рр.», що впроваджується Міжнародною організацією з міграції в партнерстві з Українським фондом «Благополуччя дітей» та Фондом розвитку громадських організацій «Західноукраїнський ресурсний центр» за підтримки Швейцарської конфедерації, ініційована розробка коміксів, які висвітлюють таку проблему, як потрапляння людей, зокрема дітей та молоді, в генета торгівлі.

Ідея створення коміксів як виховного засобу, покликана допомогти педагогам, соціальним педагогам, психологам та вихователям ефективно здійснювати профілактику торгівлі людьми. Утілити їх вжиття стало реальністю завдяки підтримці колег та партнерів.

Пропоновані Українським фондом «Благополуччя дітей» комікси для підлітків 13—17 років містять чотири історії з реального життя, що розповідають про торгівлю людьми для трудової експлуатації, жебрацтва, використання для виготовлення порнографічної продукції та консумації.

Комікси як виховний засіб є дуже корисним ресурсом у профілактичній роботі, адже:

- знайомлять з реальною життєвою історією;
- дають змогу за короткий проміжок часу проаналізувати разом з учасниками заняття поведінку головних героїв;
- простежити причинно-наслідкові зв'язки між подіями минулого та майбутнього в житті героїв;
- за умов організованої роботи ведучий визначає бачення проблеми учасниками, сприяє усвідомленню важливих аспектів, доводить до відома підлітків корисну інформацію.

Розрізняють багато визначень поняття «комікс». Загалом усі вони зводяться до того, що **комікс** — це серія зображень, де розповідається певна історія; єдність оповідання і візуальної дії.

Скотт МакКлауд, автор книжки «Суть комікса» (*Understanding comics*), пропонує кілька визначень поняття «комікс»:

- вузьке — послідовні зображення;
- широке — суміжні малюнки та інші зображення, які подаються у певній смисловій послідовності.

Комікс (від англ. comic — комедійний, комічний, смішний; рідше вживается термін англ. *sequential art* — дослівно «послідовне мистецтво», яке використовує прийом «далі буде») — послідовність малюнків, зазвичай

з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь. Ці тексти мають специфічну форму «мовної бульки» («мовної хмарки», «мовного димка», виноски; англ. *speech balloon*), яка передає мову чи думку персонажу, заголовків і титрів.

Спочатку комікси створювались у вигляді карикатур та використовувалися для розваги, розповідаючи про цікаві прості історії, але наразі комікси оформилися в літературний жанр з багатьма різновидами.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ

У комісах необов'язково має бути текст, існують і «німі» комікси з інтуїтивно зрозумілим сюжетом.

Проте найчастіше пряма мова в коміксі передається за допомогою *філактеру* — «бульбашки», яка «видувається» з вуст персонажа. Слова автора зазвичай вміщують над або під кадрами коміксу. Стандартний комікс має розмір 17'26 см.

Походження коміксів у Європі можна віднести до XV ст. Однак сучасна форма коміксу з панелями (панель в коміксі — окремий малюнок чи малюнок з текстами), з текстом усередині картинки в «мовній бульці», як і сам термін «комікс» датуються кінцем XIX ст.

Наразі комікси можуть бути різними як за літературним жанром, так і за стилем малювання.

У коміксі оформлюються навіть твори класиків літератури. Але історично склалося, що найпоширеніші жанри коміксу — це *пригоди та карикатура*. Цей стереотип довго «псував репутацію» коміксів, не дозволяючи реалізуючи їхній потенціал сповна.

Малюнок у комісах має деяку частку умовності. Він спрощується для швидкості малювання і зручності сприйняття та ідентифікації читача з персонажем.

За обсягом комікси варіюють від коротких «стріпів» до об'ємних графічних романів і серіалів з безліччю випусків.

Використання коміксів з профілактичною метою вимагають розуміння складових

їхнього конструювання. При цьому в процесі конструювання виокремлюють **две складові**: створення кейса (розробка змістового наповнення коміксу) та проведення заняття.

Грамотно розроблений комікс — це інструмент, за допомогою якого висвітлюється реальна ситуація, яка потребує опрацювання й визначення обґрунтованого рішення.

Маючи готовий комікс і методичну допомогу по роботі з ним, щоразу приходячи до нової аудиторії, ведучому доводиться заново не лише планувати заняття, а й по-новому конструювати сам процес проведення заняття з використанням методу *case-study* («кейс-стаді» або метод життєвих ситуацій), адже комікс є його різновидом.

Метод *case-study* почали застосовувати ще на початку ХХ ст. у галузі *права* й *медицини*. У нашій країні він посів гідне місце серед інтерактивних методів просвітницько-профілактичної роботи. Поняття кейса (ситуації) — одне з основних понять методу.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ

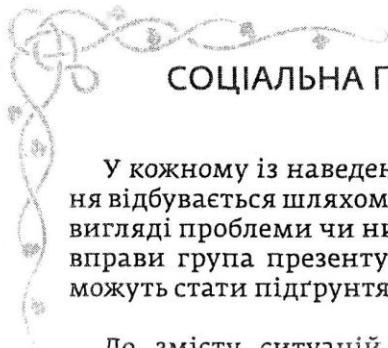
Кейс (від англійського *case* — ситуація) — це реальні й докладно описані ситуації педагогічної практики разом із супутніми фактами чинниками, думками (від яких залежить її вирішення).

Кейси зазвичай готовуються в письмовій формі й складені, виходячи з досвіду реальних людей. Вони читаються, вивчаються й обговорюються.

Метод *case-study* / метод кейсів — це аналіз складної ситуації, який здійснюється в певній послідовності: ситуацію потрібно спочатку розкласти на частини; проаналізувати кожну з них; знову скласти, щоб одержати про неї загальне уявлення.

Існує три основні **варіанти застосування методу кейсів**:

1. Діагностика проблеми.
2. Діагностика однієї чи кількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення.
3. Оцінка учасниками дій щодо вирішення проблеми та її наслідків.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПРАКТИКА

У кожному із наведених варіантів навчання відбувається шляхом викладу інформації у вигляді проблеми чи низки проблем. У кінці вправи група презентує напрацювання, які можуть стати підґрунтям для дискусії.

До змісту ситуацій (кейсів) висувається низка вимог. Кейс має містити реальну, обґрунтовану інформацію, достатню для того, щоб той, кого навчають, зміг уявити себе в певній ситуації й ототожнити з людьми, які беруть участь у ній.

За своєю природою що кращий кейс, то у більш реальну ситуацію потрапляє учасник.

Кейс має являти собою ланцюг послідовних подій з тимчасовою структурою, які містять у собі провокаційні моменти, що сприяють суперечкам, обговоренням, бажанню думати, міркувати, розробляти варіанти рішення тощо.

Для цього велике значення має той факт, що ситуація передбачає цікавий сюжет, насижений подіями, в ній беруть участь персонажі, виявляються почуття, емоції, спостерігається динаміка, що робить її частиною реального життя. Бажаною є свідома драматизація ситуації.

Стосовно структури кейса, то стиль викладу має забезпечити оперативне знайомство з матеріалом. Тому важливо враховувати можливості роботи з текстом цільової групи загалом.

Наразі в Україні щодо профілактики ризикованої поведінки молоді виокремлюють кейси у вигляді текстових ситуацій, фотоситуацій, мультиплікаційних ситуацій, а також інноваційний вид — комікси.

Комікс — це різновид кейсу. Головна його особливість — пропонований варіант виходу головного героя (головних героїв) із ситуації. Тому завданнями спеціаліста, який проводить профілактичне заняття з використанням коміксу, є:

- визначення логічних частин пропонованої в коміксі ситуації, що дає можливість здійснити її детальний аналіз;
- виокремлення причин ситуації, зображені в коміксі, та її детальний аналіз;
- провокування дискусії щодо можливих дій головного(их) героя(ів) для того, щоб не потрапити в складну життєву ситуацію та вийти з неї з мінімальними втратами;
- вироблення та закріплення конструктивних алгоритмів дій щодо недопущення

або виходу із запропонованої в коміксі ситуації;

- пропонування порад головному(им) герою(ям) та їхнім ровесникам для виходу із ситуації;
- знайомство із соціальними інституціями, які сприяють недопущенню висвітленої в коміксі ситуації, або ж допомагають її вирішити.

Разом з коміксами можна використовувати такі методи, як:

- інтерактивна гра;
- рольова гра;
- мозковий штурм;
- різноманітні методи арт-терапії (малювання, ліплення, дописування сценарію фільму або ж переписування його від певного моменту тощо);
- дискусія;
- виготовлення колажів;
- написання листів (комусь або самому собі).

НЕОБХІДНО

унікати певних помилок при роботі з коміксами, зокрема:

- прочитати комікс, а обговорення перенести на інший раз;
- показати комікс, але взагалі його не обговорювати;
- обговорювати комікс поверхнево (адже учасники й так усе зрозуміють).

Ведучому профілактичного заняття слід пам'ятати, що комікси використовуються не для того, щоб згаяти час. Головне їх призначення — з використанням реальних фактів під час виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю розглянути актуальні питання без зайвого для них ризику.

Існує певна логіка роботи із коміксами у виховному процесі, зокрема:

- учасники заняття аналізують комікс самостійно, намагаючись виділити в ньому проблему та важливу інформацію задля її вирішення; обговорюють свої висновки й міркування в малих групах (3–6 осіб), виробляють спільні рішення;

— усі варіанти рішень малих груп виносяться на загальну дискусію. Саме тут стикаються різні погляди на проблему, а також

здійснюється пошук різних варіантів / шляхів вирішення.

Просвітницько-профілактичне заняття з використанням коміксів на основі методу *case-study* можна розподілити на певні етапи. Для кожного етапу визначаються педагогічні цілі, завдання, а також рольові функції учасників.

1. Підготовчий етап. Ведучий, відповідно до мети і завдань заняття, обирає комікс і добирає літературу, потрібну для підготовки заняття. Слід гармонійно поєднувати пасивні, активні та інтерактивні методи заняття / тренінгу.

2. Вступна частина просвітницько-профілактичного заняття. Цей етап передбачає короткий вступ ведучого. Якщо учасники раніше не працювали за методом *case-study*, потрібно ознайомити їх із цим методом як однією із форм інтерактивного навчання, коротко озвучити основні етапи подальшої роботи, а також окреслити способи й критерії оцінки роботи. На цьому етапі учасникам роздають комікси, з якими вони будуть працювати, дается інструкція по роботі з ними, озвучується чітке формулювання завдання.

3. Аналіз коміксу в малій групі (3–6 осіб). Перед початком цього етапу ведучий озвучує часовий проміжок, завдання роботи, визначає вимоги до оформлення результатів та звітів про роботу. Застосовують обговорення й аналіз висновків, зроблених за матеріалами коміксу самостійно.

Основні завдання цього етапу для учасників заняття такі:

- визначити основні проблеми певної ситуації, а також причин виникнення проблем і прийняття рішень, мети і шляхів вирішення основної проблеми, певних обмежень і вимог;
- підготовка до формулювання учасниками висновків.

Вимоги етапу

- участь кожного учасника в обговоренні;
- можливість кожному висловити свою точку зору й ознайомитися з думками інших;
- командний характер роботи, що вимагає вміння вислухати і взяти до уваги чужі думки.

Загалом робота на цьому етапі відбувається в такий спосіб: **обговорення** отриманої вступної інформації, яку містить комікс, обмін думками із приводу плану роботи над проблемою, **дискусія** — робота над проблемою (тут активно використовуються активні

методи, наприклад, мозковий штурм, метаплан), **пошук шляхів вирішення проблеми**, дискусія для прийняття остаточних рішень, **підготовка** доповіді.

Для презентації результатів малим групам рекомендується підготувати на одній сторінці резюме з висновками у вигляді тексту, графіка або таблиці.

Роль ведучого зводиться до спостереження й контролювання роботи малих груп для запобігання виходу за рамки теми, завдань і часу.

На завершальному етапі заняття, присвяченому перегляду коміксу та його обговоренню, варто використати низку інтерактивних вправ, які допоможуть підліткам отримати додаткову інформацію про тему, конкретні поради, а також сформувати вміння та навички. Потрібно обрати оптимальний набір вправ, тематично пов'язаних із коміксом, які логічно доповнять його та сприятимуть досягненню основної мети заняття, а також профілактичної програми загалом.

БЕЗПЕРЕЧНО,

комікси лише зміцнюють пізнавальний інтерес учасників просвітницько-профілактичних заходів, зроблять їх цікавішими, інноваційнішими та доступнішими.

Пропонуємо вашій увазі один із коміксів (*додаток на с. 8*), які використовувалися в рамках проекту «Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад упродовж 2009–2011 рр.». Він допоможе тим, хто бажає використовувати комікси у своїй професійній діяльності, краще розібратися в цій методиці, навчити створювати разом із цільовими групами свої комікси. Бажаємо успіхів!

Використані джерела

1. Лях Т. Л. Потенціал методу *case-study* у програмах зі сприяння здоров'ю дітей і молоді // Вісник Запорізького національного університету: 36. наук. ст. / Гол. ред. Г. В. Локарєва. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. — № 2. — Педагогічні науки. — С. 137—142.
2. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. Ю. П. Сурмина. — К.: Центр инноваций и развития, 2002.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ПРАКТИКА

